

Var det synd? Emil Aarestrup, lege og lyriker

Emil Aarestrup (1800–56) arbeidet som allmennpraktiserende lege på Lolland, senere som stiftsfysikus i Odense. Han var en elsket lege og en skattet selskapsmann. Aarestrup giftet seg med sin kusine og skrev kjærlighetsdikt til henne. Han syntes ikke hans sterke følelser fikk gjenklang nok hos henne og skrev erotiske dikt der han fantaserte om andre kvinner. Aarestrup regnes som romantikkens mest elegante danske lyriker. Diktene hans er rike på presise ord og fargerike detaljer, og han hadde særlig sans for den fortettede stemning i øyeblikket. Han skriver om kjærlighetens mangfoldige vesen – forening, atskillelse og død.

Hans Blik er naglede til Loftets Planker,
Hans Haand til Ninas Arm, hvor Pulsen
banker,
Men under Teppet finder du hans Tanker.

I dette enkle miniatyrdiktet, *Lægen*, innrømmer den danske legen og dikteren Emil Aarestrup (1800–56) halvt spøkefullt hva som oppstår ham ved siden av legegjerningen. Men hans egentlig erotiske lyrikk, som er det han er mest kjent for, er mer utpenslet, med streng rytme, spenstige rim, detaljrike observasjoner, friske symboler og dristige sammenlikninger.

Biografi

Emil Aarestrups farfar utvandret med sin familie fra København til Bergen i 1788, der han ble overtollbetjent. Artikkelforfatteren tilhører den norske gren av slekten. Eldste sønn, Emils far, som da var 13 år gammel, ble igjen i Danmark. Han ble også tollfunksjonær og giftet seg inn i en velstående kjøpmannsfamilie. Emil ble født i 1800. Foreldrene ble skilt da han var sju år gammel, og i 1808 døde begge med få ukers mellomrom. Etter dette vokste Emil opp hos en pleiemor. Han fikk en arv etter en velgjører og senere etter morfaren. Han kunne derfor ta artium og deretter studere medisin (1).

Aarestrup forlovet seg i 1824 med sin kusine Caroline Aagaard (1808–97). I 1827 tok han medisinsk embetseksamen med gode karakterer, giftet seg og åpnet praksis i Nysted på Lolland, der han arbeidet i 11 år. I 1838 flyttet han til Saxkøbing, også på Lolland, og i 1849 ble han utnevnt til stiftsfysikus i Odense, der han ble til sin død.

Aarestrup var kjent som en dyktig lege og

Per Joachim Aarestrup Lund

perjoachim.lund@c2i.net

Daas gate 11
0259 Oslo

Lund PJA.

Was it a sin?

Emil Aarestrup, doctor and poet.

Tidsskr Nor Lægeforen 2002; 122: 1656–9

Emil Aarestrup (1800–56) worked as a general physician, later as a public health officer in Denmark. He married his cousin and wrote love poems to her and to other women. His erotic poetry is regarded as the most elegant in Danish literature. His poems have precise words and colourful details and show a special sense of the condensed mood in the erotic situation. He writes upon the complex nature of love: union, separation and death.

en pliktoppfyllende embetsmann. Han kviet seg ikke for å søke råd hos andre, og fra Odense-tiden finnes flere brev der Aarestrup rådspør sin studiekamerat professor Seligmann Meyer Trier (1800–63) ved Rigshospitalet i København (2). Han skriver: «Jeg har en Provstinde med en evigvarende Bylde i Maven, som hun og nogle lollandske Læger have anset for en umaadelig stor Bændelorm; nu har hun Følelsen baade ud- og indvendig af to Bylder (hendes Yndlingsudtryk), der naturligtvis ikke er andet end de udspilede Ovarier; men hun raaber uafsladelig paa Bændel-

Emil Aarestrup (1800–56) (10)

ormkurer; jeg har udtømt mig i diuretica, resolv., heftige Purganser etc., etc., etc., men hendes Mave forsvinder kun som Maanen, for atter at fyldes; hjælp mig at curere hende!»

Aarestrup lengtet hele livet tilbake til sin fødeby, hovedstaden København, og han søkte trøst hos adelen og godseierne i provinsen. Han nøt herregårdenes gode mat, utsøkte viner og sigarer. Han skrev selv i et brev til vennen urtekremmer Christian Petersen (1805–52): «Forresten lever jeg med Grever og Baroner, med Dyresteg og Kage, Champagne og Madeira, skjønt stadig afbrudt af lusede Indsiddere og fnattede Barsellkoner» (3). Det virker som han ikke interesserte seg for samfunnets lavere lag, men han hadde en kledelig porsjon selvironi. I et annet brev skrev han: «Jeg er syg – af Fedme, af Magelighet, af Eensformighed, af Eensomhed, af Modgang; min Sjæl – hvis jeg har nogen – er tung som min Duffelsfrakke; det eneste, der gaaer fra mig og har Liighet med Geist, er Tobaksrøg og Vinde» (3). Han ble altså meget fet og uttalte selv at forsynets hensikt med ham måtte være å gi fysikerne et eksempel på den menneskelige huds utvidelseskraft. Han døde 56 år gammel. Dødsårsaken var Peritonitis post rupturam vesicae felleae.

Emil Aarestrup skrev sine første dikt allerede som tenåring og fortsatte å skrive hele livet. I alt skrev han bortimot 500 dikt og dessuten over 200 trelinjers miniatyrdikt, ritorneller, og han gjorde gode oversettelser av flere europeiske diktere, særlig av Thomas Moore (1779–1852) og Heinrich Heine (1797–1856). Han regnes som en av de betydeligste danske lyrikere på 1800-tallet. Det blir stadig utgitt utvalg av hans dikt, hele tre utgivelser i 1990-årene (4–6), og han er med i mange antologier. Det er satt musikk til flere av diktene. Hans samlede skrifter, sist utgitt i 1976, rommer seks bind (7). Det finnes atskillig litteratur om ham, blant annet en doktoravhandling (8). Aarestrup var en flittig brevskriver, og brevene hans gir et bilde av livet som medisinstudent og lege.

«Speil Dig i mig, kjære Caroline»

Aarestrup skrev 114 brev til sin forlovede, som bodde i Præstø, langt sør på Sjælland (1). Brevene er en merkelig blanding av hete kjærlighetserklæringer, lange forelesninger om filosofi og naturvitenskap og korte medisinske råd. Som student er både før og siden forsøkte han å imponere og fremkalle frykt-somme gys hos kjæresten ved å beskrive kadavrenes rene skjønnhet i disseksjonssalen: «... de røde, friske Kjødtevlere med deres

fine gennemsigtige Hinder; Senerne, blanke som Sølv; Brusket fra Ledemodene, snehvide, glatte; det uendelige fine Net af Aarer, Pulsaarer og Nerver; og den beundringsværdige Sammenhæng.» Og med en prosakunst som kan minne om Charles Dickens, men uten synlig empati, skildret han sykebesøk i studietiden: «Et andet Sted, i et beklumret, ophedet, pestsvangert Værelse, i en dyb, skidden raadden Seng, laae to smukke, halvdøde Pigebørn: to andre krøb omkring og p... paa Gulvet; Moderen holdt Faddersladder med en Nabokone, og krympede sig ved, paa min temmelig barske Befaling, at lukke Vinduerne op. Paa mit Spørgsmaal, om der ikke var flere Syge i Huset, førte man mig ind i et andet Lukaf, hvor en 13 Aars Dreng, splitternøgen, oversaaet med en farlig Sygdoms Pletter, saa afmægtig, at han næppe kunde røre sig, ligesom maatte opsøges i noget stinkende Halm, der sparsomt var kastet ind i en mørk Alkove.»

Han ville gjerne doktorere på sin unge forlovede: «Hvis Dine Hænder eller Fødder er røde af Frost og Kløe, saa lad hente fra Apotheket, hvad der staaar paa indlagte Recept, det skal være et godt Middel: Du drypper et linned Klæde deri, vrier det af, og lægger det om Aftenen, naar Du gaar i Seng, omkring de angripne Dele, hvor det forbliver liggende Natten over ... frygt ikke, det bestaaar af Terpentiniolie, Viinaand og Rosenvand.»

Aarestrup drømte som ung om en sammensmelting av et jordisk og et himmelsk paradis. Han ville oppleve himmelen på jorden. Han følte sterkt at tidens seksualmoral gjorde dette umulig. Han hånte det borgerlige ekteskapsliv, deltok flittig i utelivet på Dyrehavsbakken, og som student fikk han et barn med sin privatlærers kone. I brevene til sin forlovede Caroline forsøkte han å vinne henne for sine meninger. Han formante og overtalte for at hun skulle vrake sine normer og kaste seg i hans armer. Han invaderte henne og ville bli hennes åndelige far. «Du staaer i aandelig Henseende med Hensyn til aandelig Næring og Lecture paa samme Trin som Barnet ...» «Speil Dig i mig, kjære Caroline,» «Lad ikke smaalige Hensyn fordunkle Dig, Caroline; lad ikke Ængstelighet for, hvad Folk kunde synes, afholde Dig fra noget Godt og Skjønt eller fra Noget, Du skylder vor Kjærlighed!» og endelig: «Idet Manden giver sig hen til Qvinden, og hun til ham, handle de med den største Frihed, det vil sige, overensstemmende med den inderste Attraa i deres Sjæl, og den Lyksalighedsfølelse, der oppfylde dem saalænge Kjærligheden bestaar.» Og likedan i dikt:

Lad alle Hensyn være døde!
Alt, hvad vor Kjærlighed indskrænker!
Først naar paa Ingenting man tænker,
kan Sjælene ætherisk gløde.

Der er en Lov for Lidenskaben
En himmelsk Ret, en jordisk ikke,

Caroline Aarestrup (1808–97) (12)

Aarestrup bruker her en ren religiøs overtalesestetikk. Carolines brev finnes ikke lenger, men det går frem av hans brev at hun strittet imot. Hun var låst i tidens dydsoppfatning. Hun ønsket ingen skogturer i hans regi, og hun prøvde å fremskynde bryllupet for at alt kunne skje etter vedtatte normer. Likevel er det sannsynlig at han til slutt lyktes i sitt prosjekt:

O, var det Synd, at vi var ene?
At ved vaart Bryllup var saa faa?
At mellem høie tause Grene
En Stork vi kun i Reden saae?

...

Og ingen Præst med Pibekrave,
Og ingen pyntet Kammermø,
Og ingen anden Brudegave,
End Sølvskum fra den lille Sø?

...

O, hvis jeg nogensinde glemmer
Den søde Stund – saa straf mig Gud!
Græshopper sang med tusind Stemmer,
Og hvert Minut faldt Stjernesud.

Fra samme tid mer ekstatisk:

Som i en hellig Dødskamp
Mitt unge Hjerte banker -
Og du har ladet falde
De sidste Hensynstanker.

Af dine skjøne Øines
Lynsvangre mørke Himmel
Sees kun, imellem Taarer,
En smægtende Ætherstrimmel.

Min Røst er qvalt, min Stønnen
Er afgrundshuul og rusten -
Og du – selv dine Læbers
Sølvrene klang er brusten.

«Der er en Trolddom paa din Læbe»

Men Caroline var likevel ikke frigjort, verken etter bryllupet i skogen eller etter det senere bryllupet i kirken. Hun klarte ikke å svare på ektemannens forventninger om en betingelsesløs hengivelse til sanseligheten. Hun fant sine verdier i den daglige husholdning og i oppdragelsen av barna, som etter hvert ble 12 i alt.

Hun vugger paa Armen,
Hun trykker til Barmen
De røde, de bløde
Smaarollinger søde;
Hun hersker som Fruen
I Salen og Stuen,

Istedenfor å være en hyllest til en pliktoppfylgende hustru, kan dette diktet like godt gjemme en bebreidelse mot en ektefelle som styrer huset og aldri har tid til annet. Og den opplevelsen Aarestrup ikke fikk i det ektekapelige samliv, fantaserte han inn i sine dikt. Med kvinner i omgangskretsen som inspirasjonskilde skrev han noen av de mest sensuelle dikt i dansk litteratur. Et av diktene heter *Til en Veninde*. Første strofe lyder slik:

Der er en Troldom paa din Læbe,
Der er en Afgrund i dit Blik,
Der er i Lyden af din Stemme
En Drøms ætheriske Musik.

Blikket er et kjærlighetsdikt inspirert av noe så diminutivt som en så vidt synlig stripe av den elskedes øye. Deleffekten var Aarestrups spesialitet.

Du aabner halvt kun Øiet –
Men denne Spalt, den Strimmel
Af en formørket, skyet
Heel overtrukket Himmel –

O, ingen Sommerklarhed
Er skjønnere i Verden,
Saa kjøligmørk, saa regnblaa,
Saa forårsdeilig er den.

Ettertiden vet ikke hvor dypt disse forholdene i virkeligheten gikk. Han bruker ofte seksuelle metaforer – slange, blomsterkrukke – men det føles som det er en slags distanse i diktene. Det er sjelden noen heftig lidenskap. Han er den reflekterende, nytende elsker. Hans poesi har drømmekarakter, og diktens virkelighet er cerebral. Hans skarpe iakttagelsesevne og eminente sans for detaljer blir omsatt i små strofer fulle av farge og vellyd. Han beskriver det kvinnelige legemes herligheter fra topp til tå. I diktningen frigjorde han seg fra hverdagen. Han trakk en skarp grense mellom det offentlige livet, legevirkosomheten, og privatlivet, som han levde i sine dikt. Det finnes nesten ingen medisinsk-faglige spor i diktene hans. Men overflateanatomiske observasjoner av den kvinnelige topografi inspirerer ham.

Der er en Sjæl i denne Albu
Gudindekraft i dette Knæ
Selv Trykket av din lille Finger
Kan skabe Digtere af Fæ.

Formene kan for hans indre blick bli nesten abstrakte og geometriske, som i dette diktet:

Hvilke Spaltninger og Ridser;
Hvilken Slangelinie ender
Disse Strækninger og Spidser,
Denne Albu, disse Hænder!

Hvilke Tinter til at male!
Hvilke Rundinger og Kupler,
Hvilke Høider, hvilke Dale,
Skabte for en eensom Grubler!

I diktet *Hemisphaerene* hyller han de kvinnelige bryster.

Den Himmel, jeg har henrykt kaaret,
Som Jordens, er i Kugler skaaret;
Men de er blændende, ei blaa,
Kun med en svag, en blaalig Aare paa,
De har ei Sol, men vel en Kreds af Rødme,
Der straaler Liv og sprudler Sødme;

Iblant blir Aarestrups metaforer nokså bryske, som i de siste linjer av dette diktet om en pike som var kald som polarisen:

Alle Hindringer til Trods
Naaede jeg Nordvestpassagen
Med meer Held end Captein Ross.

Eller i disse to linjene fra *Paa Maskeraden*:

Jeg er en Røver, vild af Bakkenbarter;
Paa min Pistol er Hanen altid spændt;

Dødsdrift og resignasjon

Emil Aarestrup var ikke bare en dyrker av kvinnelig skjønnhet og god mat. Det var store svingninger i hans sinn. Han sier et sted at han ble dikter da han mistet foreldrene (3). Han ble frigjort fra ytre autoriteter og kunne skape sin egen personlighet. Men han brukte fantasien og diktingen til å kompensere savnet. Tapet av foreldrene kan nok ha formet hans motivkrets. Aarestrup hadde flere depresjonsperioder, og dødsmotivet kommer flere ganger til syne i hans dikt (10).

Kom, Gudsengel, stille Død,
Læg mig hen til Ro og Hvile,
Læg mig i min Moders Skjød
Under Mos og Taarepile.

Diktet *Eensomheden* inneholder selvmordstanker. Siste strofe lyder slik:

See den dybe flod
Bag de grønne Grene –
Har du lyst dertil,
Saa er du alene,
Evig om du vil –
Tør du? Har du Mod?

«Der er en Trolddom paa din Læbe.» (9)

I 1832 fulgte han en hjertesyk pasient, komtesse Amalie Raben (1800–32), og hennes selskapsdame på en behandlingsreise til Karlsbad. Etter vel to måneders opphold døde komtesen på hjemveien. Under utenlandsoppholdet skrev Aarestrup hvitgløden- de kjærlighetsdikt til sin kone, fulle av erotisk savn. Som i forlovelsesbrevene drømte han om hennes hengivelse:

Jeg tørster efter
Din Aandes Blomsterdrik,
din Arms Omfavningskræfter,

Men Caroline maktet heller ikke etter hans hjemkomst å innfri hans lengsler. Hverdagen ble atter grå, og han flyttet sine lengsler over på den avdøde komtesen. Hun blir den tilbedte i dikt om død og retrograd elskov:

I Armene paa en, som er død, lad mig hvile!

I et rimbrev fra 1834 til en venn skriver han:

Mod Døden kæmped jeg forgjæves
Kampen;
Min Reises Fryd var kort;
Jeg havde en jeg elskte, at begrave –
Og hjemme vinkte mig mit Huus, min Have,
Min Kone, mine børn, Guds søde Gave,
Alt det, som gjør mig til en Slave!

Sin største litterære produksjon hadde Aarestrup i årene 1834–37. Vennen og dikterkollegaen Christian Winther (1796–1876) fikk overtalt ham til å gi ut en diktsamling med 130 dikt og 42 ritorneller i 1838 (11). Den ble møtt med forarget oppsikt blant de

borgere som kjente legen og lammende taus- het fra den litterære offentlighet. Han hadde drømt om et gjennombrudd, og skuffelsen ble stor da boken overhodet ikke ble omtalt i pressen. Men den ble likevel diskutert i det litterære miljø der dikteren J.L. Heiberg (1791–1860) dominerte. Aarestrup ble anklaget for ugudelighet og svineri, og han ble oppfattet som materialist, mens han selv paradoksal- nok fant årsaken til sitt dikteriske nederlag i tidens økende materialisme. Han skrev etter dette få dikt, og de fleste var lei- lighetsdikt til ulike begivenheter. Aarestrup offentliggjorde ikke flere av sine dikt og var nesten glemmt inntil kritikeren Georg Brandes (1842–1927) skrev om ham noen tiår senere.

Kanskje på grunn av skuffelsen forsøkte han å blåse liv i sitt ekteskap. Han hadde investert sin kjærlighetsevne i et drømmepro- sjekt som hadde havarert, og nå ville han ennå en gang forsøke å føre den inn i hver- dagen. I en slags selvransakelse erkjenner han at han har stilt for store fordringer til sin kone. Han skriver et dikt om troskap.

Naar den friske Blomstring svinder,
Haanden ryster mat og svag,
Naar de fordums runde Kinder
Rynkes mere Dag for Dag:
Hvad har Hjertet da til Løn?
Troskab, kun til dig vi trænge –
Derfor hør min første Bøn:
Elsk mig lidt og elsk mig længe!

Ritorneller

En spesiell plass i Aarestrups dikting har ritornellene. Dette er opprinnelig en ita- liensisk improvisasjonsform som han innførte i dansk litteratur. Den består av bare tre lin- jer, der første og tredje linje rimer. Det blir miniatyrdikt som krever et overraskende po- eng for å få liv. I tillegg til sine øvrige nesten 500 dikt skrev Aarestrup mer enn 200 ritor- neller. Mange av dem er humoristiske og kan minne om Johan Herman Wessel (1742–85), som disse tre:

Ni Børn fik Rosa, høist uliig hinanden,
Hver Unge var sin Fader op ad Dage,
Men der var ikke en, som ligned Manden.

I Vreden reiste sig hans Hovedhaar som
Taarne,
Hans Næse steg, hans Vom, hans Røst sig
hæved –
Kun en Ting hang, som altid, paa den
Høivelbaarne.

Er det ei skrækkelig kedsommelig,
At Bertha, der i fjor var saa guddommelig,
Iaar er gift og høifrugtsommelig.

Men de fleste av disse bagateller har et mer erotisk innhold:

Alt hvad Fornuftigt siges kan om runde
Snehvide Skuldre, har jeg sagt; til
Gjengjæld
En af dem nu mig Hvilested forunde.

Omkring din Deilighed i Kreds jeg
summer,
som Bremsen om det store Liliebæger,
Og først i Nektarkalken jeg forstummer.

Avslutning

Emil Aarestrup var småborgersønnen som gjennom sitt yrke fikk adgang til det søte liv og trivdes med det. Likevel var han en dypt splittet personlighet. Han var en glad, men melankolsk og skuffet livsnyter som lot fantasien bøte på virkeligheten og poesien oppfylle et eksistensielt savn. Motivkretsen er elskov, atskillelse og død. Impresjonistiske bilder av skjønnhet rammes inn av tanker om tilværelsens fullstendige meningsløshet.

Historisk tilhører Aarestrup romantikken. Men mens de fleste romantikere dyrker kjærlighetens åndelige side, er Aarestrup en begavet iaktaker av dens fysikk. Med sitt legeblick dissekerer han alle typer av skjønnhet, og han dyrker det plutselige øyeblikk. Han skriver om forening og opphør. Døden blir en nødvendig horisont for den hellige erotikk. Aarestrup sammenkobler utslettelsen i ekstasen og utslettelsen i døden, og det kan være vanskelig å fornemme hvilken av de to han skriver om. I diktet *Angst* er det kanskje begge.

Hold fastere omkring mig
Med dine runde Arme;
Hold fast, imens dit Hjerte
Endnu har Blod og Varme.

Om lidt, saa er vi skilt ad
Som Bærrene paa Hækken;
Om lidt saa er vi forsvundne
Som Boblerne i Bækken.

Litteratur

1. Brix H. Emil Aarestrup I-II. København: Gyldendal, 1952.
2. Aggebo A. Emil Aarestrup, lægelige indslag i hans forfatterskab. Bibliotek for læger 1970; 162: 187–211.
3. Borup M. Emil Aarestrups breve til Christian Petersen. København: Gyldendal, 1957.
4. Aarestrup E. Digte. København: Gyldendal, 1997.
5. Aarestrup E. Udvalgte digte. København: Borgen, 1998.
6. Aarestrup E. Du! Du! Du søde: erotisk poesi. København: Høst & Søn, 1999.
7. Brix H, Raunkjær P. Emil Aarestrups samlede skrifter. København: Reitzel, 1976.
8. Zeruneith K. Den frigjorte. Emil Aarestrup i digtning og samtid. Doktoravhandling. København: Gyldendal, 1981.
9. Aarestrup E. Digte. København: Branner og Korch, 1950.
10. Böttiger LE. Litterära läkare. Eros och Thanatos. Kärlekens och dödens diktare. Emil Aarestrup. Stockholm: Läkartidningen, 1994.
11. Aarestrup E. Digte. København: C.A. Reitzel, 1838.
12. Albeck G, Friis O, Rohde PP. Dansk litteraturhistorie. Bd. 2. København: Politiken, 1965.

○